

Carmen Gabriela MÂNDRILĂ LĂZĂREANU

**ASISTENȚA SOCIALĂ ȘI RELIGIOZITATEA
LA DIFERITE GRUPURI
DE POPULAȚIE VULNERABILĂ**

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2014

Cuprins

Cuvânt înainte (Prof. univ. dr. Vasile Miftode)	9
Cuvânt înainte (Pr. prof. univ. dr. Petre Semen)	11
Cuvântul autorului	13
Cap. 1. Religia și religiozitatea	17
1.1. Perspectivă generală asupra religiei și sentimentului religios	17
1.2. Religiozitatea în societatea românească	31
1.3. Formarea sentimentului religios la copii	33
1.3.1. Factorii care contribuie la formarea sentimentului religios la copii	33
1.3.2. Influența școlii în formarea sentimentului religios la elevi	43
1.3.3. Unele cercetări asupra modului în care religiozitatea influențează comportamentul elevilor	49
Bibliografie	63
1.4. Rolul asistentului social în școală. Realități și perspective	67
1.4.1. Cabinetul de consiliere școlară și activitatea asistentului social	67
1.4.2. Exemple de activități ale asistentului social cu elevii	72
Bibliografie	80
Cap. 2. Influența religiozității în crizele de dezvoltare și de situație ce apar în viața individului	81
2.1. Consilierea crizelor din perspectiva creștină și a asistenței sociale	81
2.1.1. Aspecte generale ale crizelor	81
2.1.2. Tipurile de criză și modalități de intervenție ale asistentului social	89
2.1.3. Consilierea crizelor din perspectivă religioasă	98
Bibliografie	105
2.2. Handicapul mental la copii și sentimentul religios la acest grup social defavorizat	107
Bibliografie	117
2.3. Influența religiozității asupra persoanelor de vârstă a treia	118
2.3.1. Rolul bătrânilor în Vechiul și Noul Testament	118

2.3.2. Religia și vârsta a treia.....	131
Bibliografie	148
2.4. Religiozitatea la persoanele spitalizate	150
2.4.1. Percepția bolii din perspectivă culturală	150
2.4.2. Importanța suportului religios pentru bolnavi	155
2.4.3. Rolul de bolnav și tipurile de bolnavi	159
2.4.4. Rolul asistentului social în spital	162
2.4.5. Cercetarea impactului bolii asupra sentimentului religios la persoanele spitalizate	164
Bibliografie	170
2.5. Influența religiozității în stadiul terminal	172
2.5.1. Îngrijirea bolnavului în faza terminală	172
2.5.2. Rolul asistentului social în îngrijirea bolnavului aflat în stadiul terminal	181
2.5.3. Bariere care crează dificultăți în îngrijirea bolnavului în stadiul terminal	183
2.5.4. Activitatea de consiliere în stadiul terminal.....	190
Bibliografie	200
2.6. Impactul religiei asupra comportamentului deținutului. Asistența socială în penitenciar	203
2.6.1. Legende și mituri legate de privarea de libertate	203
2.6.2. Scurt istoric al închisorilor în țara noastră	210
2.6.3. Perspectiva teologică asupra pedepsirii vinovaților	214
2.6.4. Cercetări asupra influenței sentimentului religios la persoanele aflate în detenție	219
2.6.5. Asistența socială în penitenciar	235
Bibliografie	242
2.7. Perspectiva Bisericii Ortodoxe asupra violenței domestice	243
Bibliografie	253

Cuvânt înainte

Cea dintâi veste bună anunțată de Domnul Hristos este o reitere a cuvintelor rostite cu multe veacuri înainte de către profetul Isaia care zice; „ Duhul Domnului este peste Mine, că Domnul M-a uns să binevestesc săracilor, M-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită... să dau de știre un an al milei Domnului”(cap.61, 12).

După plecarea cu trupul de pe pământ Hristos le-a dat Ucenicilor Săi porunca de a vorbi întregii lumi despre vestea cea bună (Mt. 28, 19-20). Considerăm totuși că fundamentarea biblică a asistenței sociale o constituie cap. 58 din Isaia, ce zice; „Oare aceasta este postul plăcut Mie: să-și chinuiască omul sufletul o zi? Să-și plece capul pe pipirig și să se culce pe sac și cenușă? Aceasta numești tu post și zi plăcută Domnului? Iată postul plăcut Mie: dezleagă lanțurile răutății, deznoadă legăturile robiei, dă drumul celor asupriți și rupe orice fel de jug, împarte-ți pâinea cu cel flămând și adu în casa ta pe nenorociții fără adăpost; dacă vezi pe un om gol, acopere-l și nu întoarce spatele aproapelui tău... Atunci tu îl vei chema pe Domnul și El îți va răspunde, vei striga și El va zice: Iată – Mă”! Ca și astăzi, în vremea profetului unii credeau că dacă nu mănâncă și doar se roagă devin automat plăcuți Domnului. De aici reiese necesitatea ca fiii Bisericii să îmbine armonios compasiunea lucrătoare pentru cei în suferință cu proclamarea Evangheliei. Glasul slujitorului lui Dumnezeu să-i vestească Evanghelia, iar mâinile să-i lucreze poruncile și să-l mângâie pe aproapele.

Dacă lecturăm atent Evangheliile, observăm că providența lui Hristos cât a fost pe pământ s-a orientat cu precădere spre cei mai defavorizați: văduvele, orfanii, orbii, surzii, șchiopii și alte persoane atinse de suferințe fizice ori sufletești. Volumul cu titlul: Asistența Socială și religiozitatea la diferite grupuri de populație, realizat de doamna Carmen Gabriela Mândrilă Lăzăreanu, încearcă să demonstreze necesitatea implicării mai insistente a asistentului social teolog și în școală, spre a contribui la identificarea și sprijinirea copiilor cu nevoi și probleme speciale. Autoarea nu începe demersul

chiar *ex abrupto*, ci face mai întâi o scurtă radiografie a situației religioase din Europa Centrală și de Est, analizând în funcție de cele trei mari confesiuni creștine, implicarea și impactul credinței asupra societății. Cât privește religiozitatea la români notează că se pornește preponderent de la premisa perpetuării unor datini ancestrale, care s-au altoit pe trunchiul credinței creștine și implicit al învățaturii Bisericii, fără a se eluda și moștenirea strămoșească. Se insistă desigur și pe importanța și necesitatea formării caracterului religios al copilului de la o vârstă fragedă, mai cu seamă în familia creștină. Chiar dacă acum copilul se limitează doar la niște acte mimetice, după ce merge la școală, printr-un program de învățare adecvat, acesta își poate sedimenta cunoștințele religioase, mai cu seamă dacă sunt coordonate și cu o practică a rugăciunii comunitare. Autoarea argumentează, cu multă convingere, întregul demers probându-și calitățile profesionale în domeniul de activitate, excelând în sondaje, rapoarte de cercetare și evaluări procentuale.

Pr. prof. univ. dr. Petre Semen

Cuvântul autorului

Lucrarea „Asistența socială și religiozitatea la diferite grupuri de populație vulnerabilă” se adresează, în egală măsură, studenților din domeniul Teologiei și Asistenței Sociale și specialiștilor din aceeași sferă de activitate.

Scopul urmărit constă în stabilirea impactului religiozității asupra persoanelor aflate în criză, ca determinant al activității de asistență socială, ținând seama de faptul că principiile eticii, provenite din religie, reprezintă, de fapt, codul deontologic al asistenței sociale.

Cuprinsul, structurat în două capitole, include „Religia și religiozitatea”, cu o pondere mai scăzută din lucrare și cu o referire generală la formarea și evoluția sentimentului religios, și „Influența religiozității în crizele de dezvoltare și de situație ce apar în viața individului”, cu o pondere mai ridicată și cu dezvoltarea impactului religios asupra unor segmente de populație vulnerabilă.

Rezultatul unor cercetări proprii, prezentate detaliat în lucrare, au evidențiat, în toate cazurile, impactul religios ca suport de bază al depășirii crizelor și necesitatea ca asistentul social, care gestionează crizele, să fie format în spirit religios și să utilizeze corect această pârgie. De asemenea, din cercetările efectuate a rezultat și faptul că toate categoriile sociale vulnerabile investigate au recurs la practicile religioase atunci când au fost situații de criză și au subliniat faptul că religia furnizează setul de valori care îi ajută să depășească situațiile dificile.

Carmen Gabriela Mândrilă Lăzăreanu
24 februarie 2014, Iași

Cap. 1. Religia și religiozitatea

1.1. Perspectivă generală asupra religiei și sentimentului religios

Religiozitatea sau ce înseamnă să fii religios constituie un concept dificil de stabilit. Antropologul Tylor (1871) a formulat de timpuriu o definiție simplă a religiei, ca reprezentând credința într-un zeu sau o zeitate. Cercetătorii contemporani au preluat această definiție și au reformulat-o, considerând că religia reprezintă o introducere în supranatural, în sacru. Pornind de la această formulare simplă, se consideră că religia este prezentă în toate societățile contemporane și a existat și în societățile primitive. Freeman și Richard (1983) au menționat, în urma unor cercetări, că omul de Neanderthal credea în viața de apoi.

Sociologii, în cercetările pe care le realizează, sunt interesați de religie ca grup de fenomene, dar aspectele individuale ale credinței și religiozității, deși foarte importante, sunt dificil de studiat. Un alt aspect care face obiectul studiilor sociologice este modul în care comportamentul întregului grup este influențat de macrosistem, de societate. Grupurile de indivizi religioși sunt formate din doi sau mai mulți indivizi, care împart între ei credințe, roluri și statute distincte, iar membrii participă la activități comune sau la ritualuri care contribuie la identificarea grupului (Johnstone și James 1982).

O definiție completă, mai incluzivă a religiei, după unii sociologi, se poate obține prin combinarea precizării că religia este o credință în supranatural, manifestată de un număr de persoane, considerându-se că prezintă caracteristicile unui grup. Durkheim (1912) a dat o definiție completă a religiei, considerând-o un sistem unificat de credințe și practici legate de lucrurile sacre, care unesc oamenii într-o comunitate morală. Ideea centrală a acestei definiții este că sacralitatea nu este moștenită de un obiect sau o persoană, ci este determinată de comunitatea de credincioși. Sacrul

diferă de profan, care se referă la lucruri obișnuite, materiale, nu spirituale. Regulile invocă sacrul sau supranaturalul pentru a adăuga spiritul în explicarea activităților pragmatice ale omului, iar observațiile legate de religiozitate au dus la concluzia că religia implică patru elemente distincte, care sunt prezente în toate culturile (McNall și Sally Mc Nall, 1992):

- *religia este concentrată asupra a tot ce este considerat sacru*. Astfel, evreii pot considera sacră o parte din Tora, catolicii sau ortodocșii pot venera crucifixul, crucea, iar indienii Wovoka din America pot considera drept sacru copacul pictat care simbolizează societatea indiană;

- *religia este concentrată asupra unui sistem de credințe raportate la sacru*. Un romano-catolic poate crede în existența purgatorului, în timp ce urmașii indienilor Wovoka pot crede că albi vor dispărea de pe pământ, ca urmare a dansului lor sacru;

- *religia implică mai mult decât un sistem de credințe, ea presupune un ansamblu de practici religioase realizate într-o manieră ritualistică*. Ritualul comuniunii în Biserica Ortodoxă și cea Romano-catolică combină acțiunea și credința, așa cum dansul fantomelor la indienii Wovoka este un ritual de grup. Nunțile sau ceremoniile, în bisericile baptiste, sunt și ele exemple de astfel de ritualuri de grup. Practicile religioase implică o comunitate, rolul ceremoniei fiind acela de a apropia membrii grupului care au credințe comune. Un exemplu în acest sens îl reprezintă dansul fantomei, care constituie pentru indienii americani un mod de a se aduna, de a se susține unul pe celălalt în credința că ar putea să facă oamenii albi să dispară în urma rugăciunilor. Pentru credincioșii ortodocși, liturghia reprezintă o modalitate de a se aduna și de a înălța împreună rugăciuni în comuniune către Dumnezeu, în credința că aceste rugăciuni înălțate de mai multe persoane au puterea de a ajunge la cer, iar dorințele lor vor fi astfel îndeplinite;

- *religia implică un sistem de ultime înțeleșuri*, cu alte cuvinte religia ar răspunde ultimilor întrebări despre existența răului, a suferinței, a sensului vieții.

Credincioșii găsesc răspunsuri în religie la întrebările existențiale. Concentrarea numai pe una din aceste patru elemente poate transforma religia într-o doctrină politică (McNall și Sally McNall, 1992). De exemplu, căutarea înțeleșului sau adevărului poate lua o formă politică, cum a fost cazul revoluției culturale a lui Mao Tzedun

din China, când milioane de chinezi au acceptat învățătura „Micii cărți roșii” a lui Mao, care dezvăluie adevărul. Wang Toming, membru al armatei de eliberare a populației și instructor politic în revoluția culturală, a scris despre un erou, Lei Feng, care a găsit ultimele înțelesuri ale lucrării lui Mao Tze-dun. Lei Feng afirmă că „prin studierea și aplicarea învățăturilor lui Mao într-un mod vital, eu am înțeles semnificația vieții”. Wang însuși menționa „că trebuie să studiez îndeaproape lucrările lui Mao și să-mi dau mie un răspuns pentru ce trăiesc și cui trebuie să servesc”. El și-a dedicat fiecare moment luptei pentru găsirea fericirii. Conceptul de fericire pentru proletari înseamnă: luptă, revoluție, muncă și servirea oamenilor (Wilson, 1982).

În mod similar, în țările estice ale Europei, politica marxistă, transformată mai apoi în doctrină comunistă, consideră că religia este un calmant pentru suferințele oamenilor oprimați, „un opiu” care suprimă simptomele pentru o vreme, dar nu poate suprima cauzele, condiția de bază menținându-se. Marx susținea că religia îi împiedică pe oameni să înțeleagă condițiile reale de viață, adevărul, în termeni politici preluând inegalitățile dintre ei.

S-a menționat, din perspectivă marxistă, că religia are *rol de control social*, transmitând practici tradiționale, care includ discriminări. În acest sens, Zanden (1988, după Kart, 1990) menționează un senator din Statul Louisiana, care invocă legea lui Dumnezeu în apărarea segregăției rasiale: „Segregația este o ordine naturală creată de Dumnezeu în Înțelepciunea Sa, Dumnezeu cel care a făcut oamenii negri, negri și oamenii albi, albi”. Marxiștii argumentează că religia induce o falsă conștiință pentru dezavantajii societății, care reduce posibilitatea acțiunii politice colective pentru schimbarea condițiilor materiale.

În concluzie, politica nu este o religie prin simplul fapt că răspunde la întrebări existențiale, ca ultime înțelesuri, și nici religia nu este simplă magie, pentru că se confruntă cu necunoscutul, înțelesul ei fiind mult mai profund.

Durkheim (1912) consideră că religia joacă un rol important în integrarea socială, prin dezvoltarea ritualurilor religioase, a normelor religioase și a regulilor etice. Pornind de la această definiție, Durkheim (1912) și Swanson (1960) au încercat să precizeze funcțiile religiei. Conform acestor sociologi, religia are două funcții apropiate: pe de o parte, este o ideologie care explică suferința și o face

plină de înțelesuri, iar pe de altă parte, prin ritualurile sale, promovează și susține moralul grupului (McNall și Sally McNall, 1992). Prin promovarea preceptelor religioase, de tipul „iubește-ți aproapele”, „să nu ucizi”, „să nu râvnești la avutul aproapelui”, „să nu furi” etc., religia reduce conflictele care apar în societate și îndeamnă la un comportament moral, constituind astfel baza codului etic.

O’Dea (1966) împarte funcțiile religiei în șase categorii:

- religia invocă supranaturalul pentru a explica condiția umană;
- religia are un efect liberalizator;
- religia oferă o transcendență referențială;
- religia susține ideea de statu-quo, devenind o religie „civilă”;
- religia promovează sentimente identitare;
- religia determină creșteri individuale și dezvoltare.

Alți sociologi, precum Kart (1990), au menționat trei funcții ale religiei:

- religia are rol de suport;
- religia are rol de sursă a suportului;
- religia are rol de control social.

O’Dea (1966) explică, în continuare, fiecare dintre cele șase funcții, subliniind rolul religiei în existența individului și modul în care poate fi influențată.

Religia invocă supranaturalul pentru a explica condiția umană

S-a considerat că religia oferă suport și consolare în falsa nesigurăță cu care se confruntă individul. Antropologul Malinowski (1954), în studiul său asupra funeraliilor ritualice, a constatat că acestea au un rol important. Oamenii se adună într-o comunitate și își explică de ce unii dintre ei mor („și-a îndeplinit menirea, și-a așezat copiii la casele lor, și-a crescut nepoții...”), iar alții rămân pentru a realiza integrarea altor membri în grup. Ritualurile funerare încearcă să dea o explicație suferinței, de ce se produce și de ce trebuie suportată (ex., „Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat”).

Religia are un efect liberalizator

Se consideră că, prin impunerea unor standarde și valori care transcend lumii obișnuite, religia devine o sursă de schimbare. Un exemplu în acest sens sunt evreii Vechiului Testament, care au stat

Cap. 2. Influența religiozității în crizele de dezvoltare și de situație ce apar în viața individului

Credința ajută indivizii în depășirea crizelor de dezvoltare sau de situație care apar de-a lungul vieții și în păstrarea echilibrului psihic. Experierea de către individ a actului spovedaniei, a rugăciunii și a altor acte ritualice are efect eliberator, de catharsis, determinând înlăturarea tensiunilor psihice.

2.1. Consilierea crizelor din perspectiva creștină și a asistenței sociale

În evoluția sa, de-a lungul vieții, individul se confruntă cu o multitudine de crize, amploarea și dezvoltarea acestora depinzând de modul de percepție a fiecăruia și de mecanismele de adaptare de care dispune.

2.1.1. Aspecte generale ale crizelor

Criza este considerată un fenomen obișnuit în viața indivizilor, deci o parte integrantă a condiției umane. Natura ei este determinată de modul de percepție a evenimentelor de către diferite persoane. Etiologia crizei include un eveniment semnificativ, care este urmat de o nereușită în rezolvarea lui. Trebuie menționat că un rol important în declanșarea crizei îl au situațiile sau evenimentele întâmplătoare, care pun în pericol adaptarea sau acomodarea individului, a familiei sau a comunității, factorii sau incidentele precipitante și vulnerabilitatea (emoțională, cognitivă și comportamentală) individului.

Figura următoare reprezintă modul în care interacționează cei trei factori în stare de criză.

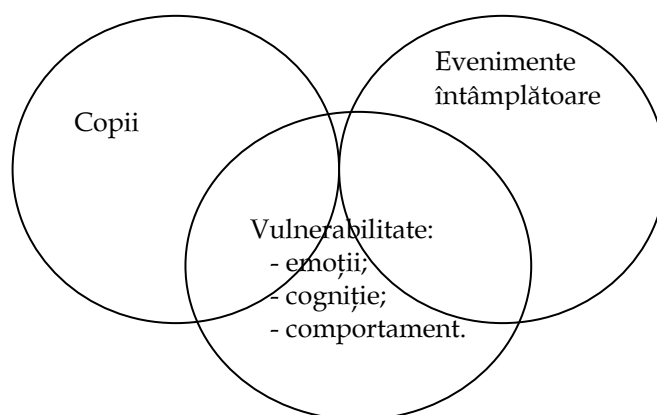

Fig. 2.1. Interacțiunea factorilor în stare de criză
(după Gilleland B.J., Brooks and Cole Publishing, 1992).

O contribuție importantă la teoria crizei a adus-o Caplan (1964), care a studiat reacțiile copiilor instituționalizați din Israel după cel de al doilea Război Mondial. Autorul citat a definit criza ca „o stare relativă, provocată de un eveniment întâmplător, care amenință importante țeluri sau valori din viața fiecăruia”, iar Lidia Rapoport (1970) consideră criza ca „o tulburare stabilizată”. Altă contribuție la teoria crizei aparține lui Lindemann (1965), care a încercat să facă o distincție între durerea adaptativă și cea neadaptativă. El a subliniat faptul că un eșec repetat este rezultatul unei tactici neadaptative.

Într-o formă mai generală, crizele pot fi clasificate în crize de dezvoltare și crize de situație.

Crizele de dezvoltare au un grad mai mare de generalizare, fiind caracteristice fiecărei etape de dezvoltare a ciclului de viață. Erikson (1963) a descris opt etape de dezvoltare a ciclului vieții, iar Duvall (1977) a conceptualizat opt sarcini de dezvoltare, specifice fiecărei etape a ciclului, care pot genera crize.

Crizele de situație sunt mai puțin predictibile, mai puțin universale și mai individualizate.

Criza poate reprezenta o situație frecventă, dar nu inevitabilă, ci întâmplătoare a vieții. Dacă răspunsurile și comportamentele la un eveniment întâmplător sunt adecvate, iar provocările crizei rezolvate, înseamnă că persoana se adaptează, iar criza este soluționată. Atunci când mecanismele de răspuns nu sunt adecvate, apare eșecul, ceea ce mărește tulburarea, frustrarea, iar persoana

în cauză își pierde abilitatea de a se angaja într-o gândire logică, determinând o distorsiune a realității și, în final, a capacității de a evalua corect o situație.

O astfel de criză de situație, care duce la nebunie, a marcat și viața domnișoarei Havisham din *Marile speranțe* de Dickens (1969). Părăsită de mire înainte de nuntă, această mireasă tragică și izolată își petrece timpul care parcă s-a oprit, într-un fel de „cavou fantastic” (Grigorescu, 1969). Monstrozitatea vieții duse de bătrâna domnișoară este rezultatul falsificării sentimentelor ei, ca urmare a practicii inumane a căsătoriilor din interes. Deși nu a nutrit niciodată dorința înavuțirii, sugerează Dickens, ea este zdrobită de pofta de bani a celor din jurul ei, transformând-o într-o ființă crudă și egoistă mânăta de dorința de răzbunare. Tocmai ea, care a fugit de lumea cruzimii și a egoismului, mutilează sufletul fiicei adoptive, încercând s-o transforme într-o cochetă fără inimă, devenind astfel propria ei unealtă de răzbunare „Zdrobește-le inimile, mândria mea, nădejdea mea! Zdrobește-le inimile, fără milă!” era îndemnul ei. Cruzimea bătrânei domnișoare reiese și din jocul întrebărilor puse cu scopul de a afla sentimentele pe care le provoacă Estella, fiica ei, asupra lui Pip, un băiat din pătura de jos a societății. „... o cresc ca pe o lady, departe de toți; e mai frumoasă ca oricând; toți care o văd o admiră. Ți dai seama că ai pierdut-o? Ultimile cuvinte fuseseră rostite cu o bucurie atât de răutăcioasă, și apoi domnișoara Havisham izbucni într-un râs atât de neplăcut, încât nu știam ce să-i spun.” Ea se simte satisfăcută, răzbunată, atunci când băiatul suferă, când este umilit și jignit.

„Nu prea mă simțeam bine și mi-era și teamă. Totuși, deoarece nu-mi rămânea altceva de făcut decât să bat la ușă, bătui, și un glas dinăuntru îmi spuse să intru. Intrați și mă văzui într-o odaie destul de mare, bine luminată cu lumânări de ceară. Nici o rază de soare nu pătrundea în odaia aceasta. După mobilă, părea să fie un iatac, deși și atunci nu înțelegeam înfățișarea și rostul multor lucruri care se aflau aici. Dar ceea ce mă izbi din cale-afară fu o masă cu o oglindă aurită; la prima vedere, mi se păru că e o masă de toaletă.

N-aș putea spune că aș fi fost în stare să dau de rostul acestui obiect dacă o doamnă frumoasă n-ar fi fost așezată în fața mesei. Ședea într-un fotoliu cu cotul sprijinit de masă și cu capul în mână; era cea mai stranie făptură pe care o văzusem până atunci sau pe care o voi vedea vreodată. Era îmbrăcată în stoffe bogate – în atlas,

mătase și dantele. Tot ce purta pe ea era alb. Și pantofii ei tot albi erau. Un vâl alb și lung îi acoperea capul, și-n păr avea flori de lămâiță, iar părul îi era tot alb. Pe mâini sclipeau giuvaeruri scânteietoare, și pe masă scânteiau altele. Prin toată odaia erau împrăștiate rochii - nu chiar atât de minunate ca aceea pe care o purta - și cufere pe jumătate pline. Pe semne că nu sfârșise încă cu îmbrăcatul, fiindcă n-avea decât un singur pantof în picior; celălalt era pe masă, alături de mâna ei; vâlul nu era bine potrivit, ceasul cu lanțuri nu și-l pusese încă, iar alături de giuvaerurile de pe masă se vedeau niște dantele, care trebuiau să-i împodobească rochia, o carte de rugăciuni, o batistă, niște mănuși și câteva flori, toate îngrămădite dezordonat lângă oglindă.

Toate acestea nu le-am văzut de la început, deși, din primele clipe, am văzut mai mult decât își poate cineva închipui. Dar văzui că tot ceea ce ar fi trebuit să fie alb în jurul meu fusese alb odată, demult, și își pierduse strălucirea, iar acum era ofilit și galben. Văzui că mireasa, îmbrăcată de nuntă, se ofilise și ea, ca și rochia, ca și florile, și că singura strălucire care îi mai rămăsese era strălucirea ochilor ei duși în fundul capului. Văzui că rochia fusese pusă o dată pe trupul împlinit al unei femei tinere, și că acest trup, pe care acum toate atârnav, se chircise până nu mai rămăsese decât pielea și oasele.”

Sau prezentarea sufrageriei în care trebuia să aibă loc petrecerea de nuntă:

„Am trecut în partea cealaltă a scării și am intrat în odaia pe care mi-o arătase ea. Nici aici nu pătrundeau razele soarelui și domnea un miros închis și apăsător. În căminul umed și demodat fusese nu demult aprins un foc care acum părea că are de gând să se stingă; fumul supărător care umplea odaia părea mai rece decât aerul curat, întocmai ca și ceața din mlaștinile noastre. Câteva lumânări albe, așezate pe căminul înalt, luminau slab odaia, sau ar fi mai potrivit să spun că-i tulburau slab bezna. Camera era mare, ba aș putea spune că pe vremuri fusese chiar frumoasă, dar toate lucrurile care se zăreau erau acoperite de praf și mucegai și se desfăceau în bucăți. Obiectul cel mai însemnat era o masă lungă, acoperită cu o față de masă, ca și cum ar fi fost pregătit un ospăț în clipa în care casa și ceasornicele se opriseră din mers. În mijlocul